

zanj konstitutivne antagonistične strani. Prvotno je zagotovo predvsem v funkciji razumevanja specifičnosti avtorjevih lastnih potez. Četudi morda nekoliko površinska in skromna, pa je ta razprava vendarle dobrodošla za bralca v oziru, da poišče in osvetli nekatera ključna presečišča in razhajanja v njihovih pogledih. Omeniti velja predvsem Laclauovo zahtevo po presegu odmevne, a zanj zaprašene ideje o razrednem boju, torej opustitvi ekonomizma tradicionalnega marksizma in nadomestni vpeljavi ljudstva kot osrednjega zgodovinskega akterja, odprtega, da v sebi poenoti heterogene elemente družbe.

Knjiga je napisana v izpiljenem znanstvenem slogu z obilico teoretske imaginacije in nadvse izdelanim, sofisticiranim kategorialnim aparatom, zato je več kot na mestu opazka Borisa Vežjaka, ki v spremni besedi pripominja, da je knjiga »po svoje težavna za nekoga, ki ni ljubitelj gradnje teoretskih sistemov, za druge spet ljubka prav zaradi tega« (str. 243). Laclau kljub teoretski ambicioznosti namreč spretno, sistematično in argumentirano izpeljuje svoje ideje, tako da se knjiga lepo bere. A teoretska izdelanost in poglobljenost ne izčrpata sposobnosti široke in jasne empirične refleksije, četudi ta ostaja zgolj na nivoju potrditve izpeljanih teoretskih tez. Kritičen bralec bi mu lahko upravičeno očital ujetost v specifičnost svojega interpretativnega okvira, a je treba priznati, da je prav s tem Laclau v svoji misli izjemno konsistenten, premore pa tudi precej samorefleksije. Laclau izpolni nalogo, ki si jo zada,

in populizem reši obrobne položaja znotraj diskurza družbenih ved. Avtorjev napor bralca po svoje zavezuje, da v svojem razmišljanju, če že ne nujno sledi, pa vsekakor vzame v obzir njegove nastavke za novo politiko. Laclauova konceptualizacija družbenih zahtev, logika njihove artikulacije in narava oblikovanja kolektivnih identitet kot njihova posledica je ob vseh skrajnih postmodernih napovedih konca politike, nastopa upravljanja, postpolitike ali politike depolitizacije še posebej aktualna in v svoji izvirnosti predvsem spodbudna. Predstavlja namreč tako sidrišče teoretske misli kot tudi oporo empiričnim analizam s ponujanjem načina, kako prek hegemonске operacije proizvodjanja praznine – prek nujnosti, a nemožnosti totalnosti, ki se vedno znova na novo vzpostavlja – razumeti dinamični teren zgodovine in, še pomembneje, osmisliti sodobne družbene boje.

Jernej PRODNIK

Peter Dahlgren

**Media and Political Engagement:
Citizens, Communication and
Democracy**

Cambridge University Press,
Cambridge, New York, Melbourne,
Madrid, Cape Town, Singapore, São
Paulo, Delhi 2009, str. 246, £15.99
(ISBN 978-0-521-52789-7)

Izhajanje iz medijskih in komunikacijskih študij pri preučevanju demokracije ni nov pristop. Da je demokra-

cija v prvi vrsti vprašanje medsebojnega sporazumevanja in komuniciranja, je bil prepričan že John Dewey. Temu bi lahko rekli osnovna (zdi se, da za demokracijo vedno pomembnejša) komunikološka perspektiva, ki se je v svoji zadnji knjigi poslužuje profesor Peter Dahlgren, dodaja pa ji širok politološki, sociološki in kulturološki vpogled, s čimer ponazarja nujnost epistemološke ambivalence, ko je govora o tako širokih vprašanjih, kot sta politično delovanje ali sodobni mediji. Obenem kaže tudi na heterogen in fragmentiran karakter medijskih in komunikacijskih študij, ki nujno sega preko lastnih ozko zamejenih meja, kar gre prej jemati za izziv kot za breme. »Demokracija je vstopila v vznemirljive čase, zato rabimo odprte in prodorne konstrukcije, ki bi vodile raziskave in nudile kritično držo,« svojo odločitev utemeljuje avtor (str. 6).

Pričujoča študija o medijih in političnem angažmaju v svojih temeljih izhaja iz treh polj oziroma tradicij, o katerih je Dahlgren intenzivno pisal že v preteklosti: političnega komuniciranja, tradicije javne sfere (predvsem konceptualizacij Jürgena Habermasa) in modernih kulturnih študij. Knjiga je v veliki meri sestavljena iz poprej objavljenih člankov, zaradi česar na trenutke deluje kot kolaž raznovrstnih tematik, a le-te kljub temu tvorijo koherentno in zaključeno celoto. Dahlgrenovo izhodišče je, da se osnovne značilnosti demokracije spreminjajo, saj gredo njene predpostavke skozi evolucijo, na to pa vpliva tako tržna neoliberalna logika kot nove informacijsko-komunikacij-

ske tehnologije (IKT). Skozi knjigo se tako soočamo s širokim naborom vprašanj, ki segajo od sprememb v medijih in novinarstvu ter pomena državljanstva in z njim povezanega delovanja, pa do političnega vključevanja, deliberacije in emocij v politiki. Pomemben sklop predstavljata tudi televizija in popularne javne sfere, avtor pa vlaga mnoge upe predvsem v internet in spletne prakse, ki bi lahko vsebovale potencial za gojenje aktivnega državljanstva.

Širše gledano je Dahlgrenov namen naslavljanje politične vključenosti in izključenosti državljanov, naraščajoče pomembnosti medijev tako pri državljanskem angažmaju kot predhodni socializaciji, obenem pa tehtanje trenj med ideali in trenutno demokratično realnostjo. Skozi študijo bi rad detektiral vzroke za krizo demokracije na različnih ravneh: na individualni ravni ga zanima, zakaj prihaja do upadanja interesa za delovanje v institucionalni politiki in do resigniranih državljanov, ki ob neodzivnosti elit čutijo svojo nemoč; po drugi strani je na strukturni vidno, da je šla družba skozi pomembne spremembe, zato je tako na demokracijo kot na širšo sliko medijev potrebno gledati na drugačen način. Eno izmed pomembnih vprašanj, ki izhajajo iz obravnavanih ravni je, čemu se danes mešanica dejavnikov, ki so predpogoj demokratične družbe, izraža v izjemni krizi. Neobhodno je namreč, da se teoretiki srečujejo s praktičnimi vprašanji naraščajoče tabloidizacije, fragmentacije kolektivnih okvirov (pluralizacija, multikulturalizem),

individualizacijo in erozijo tradicionalnih institucij, globalizacijo in ekonomizmom, obenem pa tudi premeščanjem moči v privatni sektor, ki rezidira izven demokratične odgovornosti.

Skozi odgovore na ta vprašanja lahko iščemo rešitve, na kakšen način ohraniti in izboljševati demokratične kakovosti družb, ki gredo skozi izjemne sociokulturne turbulence in strukturne spremembe, ter kako se ob tem izogniti (neoliberalnemu) demokratizmu kot ideološkemu konstrukt, ki je v resnici diametralno nasproten demokraciji (reduciranje racionalnosti na ekonomske kriterije). Za to je po Dahlgrenovem mnenju pri posameznikih »nujno potrebna robustna državljanska kultura (*civic culture*), ki je predpogoj za delujočo javno sfero in posledično demokracijo« (str. 106). Velik pomen torej daje politični socializaciji državljanov, medtem ko se temeljne civilne aktivnosti in kompetence vedno pogosteje oblikujejo v polju zasebnega. Zato je nujno potreben (skoraj Gramscijevsko) ekspanziven pogled na vprašanje, kaj sploh konstruira politično in kakšna je podlaga za demokratično družbo.

Gre za teoretsko gledano široko zastavljeno študijo, ki bi jo najlažje ponazorili s sledečo avtorjevo enačbo: *»Morda bi se bilo empirično gledano lažje ukvarjati preprosto s politiko, z njenim zamejenim značajem, a politično pravzaprav ponuja mnogo dostopnih točk, ki so zanimive za raziskovanje. Preprosto si je predstavljati shematski razvoj, kot je tale: od nepolitične konverzacije*

do tematike, ki izvede proto-političen obrat, pridobi zagon in postane politična, nato pa vstopi v javno sfero. Od tu bi lahko vstopila v formalno areno institucionalne politike.« (str. 100) Že v vsakodnevem govoru torej obstajajo zametki političnega, da se privatna sfera transformira v javno v mikrosituacijah, ko diskusija postaja politična. Ta svojevrstna abstrahirana geneza priča, kje je po Dahlgrenu nujno potrebno začeti razmišljati, ko mislimo politično, ki danes v formalnih institucijah prehaja fazo očitne depolitizacije; nujno ga je redefinirati, saj državljani niso odvrnjeni od političnega delovanja izven institucij, do katerih gojijo nezaupanje.

Zaradi te in ostalih že omenjenih sprememb avtor vidi dve možni fronti za regeneracijo in obnovitev političnega angažmaja: v neinstitucionaliziranem območju »nove politike«, ki jo predstavlja predvsem preko agonističnega pluralizma in personaliziranega angažmaja (identitetne politike), obenem pa moramo po njegovem mnenju sprejeti dejstvo, da je demokracija v večini sodobnih političnih kontekstov reprezentativna, torej so spremembe potrebne tudi v parlamentarnih okvirih (formalni odločevalski proces). S tem cilja predvsem na deliberativni pristop, ki podaja možnost povečane participacije. Kljub temu, da nikakor ne gre za ekskluzivna pristopa k *demokratiziranju*, tovrstnih alternativnih gledanj velikokrat ne zmorejo niti v politoloških znanostih, saj je kakršnakoli variacija neposredne demokracije še danes *a priori* označena za nemogočo.

Na tem širokem konceptualnem terenu poizkusi Dahlgren razviti integriran pristop, ki bi vključil elemente, potrebne za državljanski angažma, kar bi posameznike potencialno situiralo na teren javnega. V idealnem analitičnem okviru, ki poizkuša zaobseči pojem državljanske kulture, prepozna šest povezanih in vzajemnih dimenzij: znanje, vrednote, zaupanje, komunikativne prostore, ustaljene prakse, na koncu pa še identitete, ki se lahko danes po Dahlgrenu jemljejo kot temelj delovanja in državljanškega angažmaja. Na te komponente vpliva veliko dejavnikov, avtor pa je prepričan predvsem o izjemnem pomenu širše medijske matrice. To poizkuša praktično ponazoriti v zadnjih treh poglavjih, ko se osredotoči na televizijo in popularno javno sfero, internet in njegov državljanski (civic) potencial ter spletne prakse.

Pri praktični aplikaciji omenjenih dimenzij Dahlgren naredi provokativno, a zanimivo potezo, saj zavedno poruši meje med pop kulturo in državljansko kulturo ter predpostavi, da lahko tudi tovrstne (npr. televizijske) vsebine mobilizirajo participacijo državljanov in v specifičnih kontekstih poskrbijo za njihov angažma. S tem ne izključuje negativnih plati, kljub temu pa se mu striktna razmejitev med racionalnim in afektivnim ali resnimi tematikami in zabavo, zdi vprašljiva. Novi mediji in medijske prakse namreč dodatno zamegljujejo poprej fundamentalne dihotomije, skozi različne primere pa prikazuje, da so zabavne vsebine že v preteklosti pripomogle k prepoznavanju šte-

vilnih marginalnih skupin. Med sfero politike in popularne kulture obstaja torej jasna povezava, je prepričan Dahlgren, zato je vzajemno učinkovanje med njima nesporno.

Kljub zanimivosti pristopa je vprašanje, ali gre pri tem resnično za klic po približevanju politike državljanom ali prej za strokovno utemeljeno legitimacijo nadaljnje relativizacije političnega. Je rekonstruiranje demokracije res mogoče s popularno kulturo, tem pomembnem terenu za obnavljanje dominantnih ideologij, ali pa je tukaj srž depolitizacije in dokončne zameglitve razlik med političnimi opcijami? Identitete v takšnem pogledu zares postanejo predvsem potrošna dobrina, poanta demokracije pa je zreducirana na instanten užitek, brez nuje po refleksiji ali kakršnemkoli naporu. Politična substanca je v dejstvu, da je v resnici ni.

Ker se politika po Dahlgrenu konstantno prilagaja specifičnim medijem in je torej organizirana kot medijski fenomen, načrtovana in izvršena v kooperaciji z mediji, jo ti procesi neizogibno spreminjajo. A ko je govora o preoblikovanju in širjenju demokracije, si je težko predstavljati, da imamo v mislih njeno banalizacijo. Niso to tudi razlogi za cinizem državljanov? Opiranje na Mouffejevo pri kritiki Habermasa je v tem smislu irelevantno, saj z emocionalnostjo v politiki ni imela v mislih njene personalizacije in vdiranja zasebnih intrig v sfero javnosti; ena glavnih zahtev agonističnega pluralizma je namreč ravno izpostavitve razlik, ne njihovo zamegljevanje. Poleg tega se je nujno

potrebno vprašati po vsebini, ne le formi, ki bi lahko nudila zametke pro-političnega.

Dahlgren poizkuša skozi knjigo vsaj na deklarativni ravni v razdelavo vključiti strukturne družbene omejitve in vprašanje politične moči, vendar jih podobno kot predpostavke kapitalizma ošvrkne le mimogrede, kot relativno nepomemben dodatek (par stavkov o Heldu in Rancierju). Že v osnovi tako v veliki meri spregleda pomembno dejstvo, da obstoječa »pat pozicija« nizke participacije in pop-politikantstva v večini ne predstavlja težave akterjem, ki so na okopih moči; nasprotno, institucionalni okvir ritualnega sporadičnega odhajanja na volišča zagotavlja kvazi-legitimnost in ohranja vprašanja redistribucije skoraj nedotaknjena. Cirkuško igranje vlog politikov je le in samo to – zavajajoča predstava, ne pa politično delovanje ter borba za moč, ki se odvija drugje (tudi zato klici po vrnitvi Politike). Problem nizkega vključevanja, kot ga imenuje sam Dahlgren, torej ni nujno problem za vse akterje, niti o tem ne velja konsenz v družbenih znanostih, kjer se redno zagovarja skrajni elitizem. So resnični interesi političnih in ekonomskih elit povečevanje kritično orientirane participacije? Predpostavke po inkluzivnosti so lahko le v interesu angažiranih intelektualcev in ljudi, ki moči ne bodo dobili kot darilo od zgoraj, ampak bodo strukturne ovire morali spodkopavati od spodaj. Prav na tej

točki bi bilo potrebno videti tudi moč različnih gibanj, ki jih avtor omenja v zadnjem poglavju, v katerem poleg spletnega aktivizma na IKT navezuje na spremembe v novinarstvu in pomen nevladnih organizacij v okviru Evropske unije. Fluidnost, ohlapnost organiziranja in odprtost gibanj bi morali videti kot prednost, ne slabost, predvsem pa to velja za njihovo popolno neodvisnost od ekonomskih in političnih elit.

Avtor skozi večji del knjige torej v veliki meri spregleda ali preprosto podcenjuje pogoje, ki težijo k reprodukciji razmerij moči in izključevanju nezaželenih akterjev, ki bi ovirali to reprodukcijo s strani obstoječih elit. Ali če povemo drugače: političen angažma je zaželen in nujen, saj zagotavlja stabilnost in legitimnost sistema (moč javnosti je v tej perspektivi odvzemanje legitimnosti) ... A le v tolikšni meri, da obstoječih razmerij moči ne spreminja signifikantno. Dahlgren se težave nizkega vključevanja loteva iz nasprotne strani: naše pojmovanje demokracije je tisto, ki se bo moralo prilagoditi mrkim družbenim okoliščinam, progresivno rekonstruiranje okolnosti pa ni realna opcija. Pogled avtorja je progresiven predvsem v okvirih pojmovanja političnega, a rezultat tega širjenja je mestoma skorajda retroaktiven. Kljub (predvsem zaradi široke zastavitve) prisotnim omejitvam gre za dobro knjigo, na kateri je ob potencialih, ki jih nosi, mogoče dobro graditi.